

tijdschrift voor literatuur en beeldende kunst

ISSN 1385-4968

Noorderhavenkade 106-c II
3038 XR Rotterdam
T 010-4660282 F 010-4677094

Deze *Tortuca* is gezet uit de
Bodoni en de Garamond
en gedrukt op 140 grams Biotop.

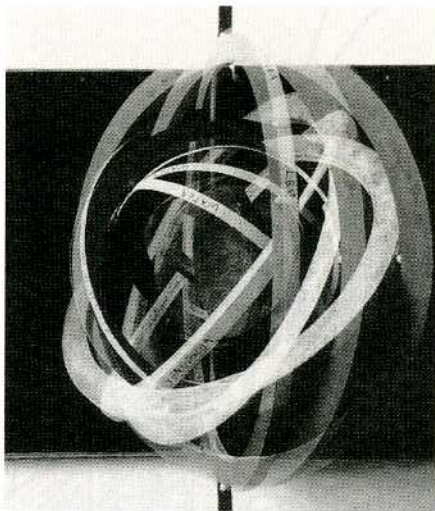
Oplage: 500 exemplaren.
Dit is nummer:

238

NUMMER 2

LENTE
MCMXCVII

Jeroen van Westen - *Oriëntarium*

Een beweeglijk boek

Dick van Teylingen

Een stem voor het landschap

‘Overal waar ik ben, analyseer ik het landschap. Hoe gaan de mensen daarmee om? Hoe reageert de natuur daarop? Hoe kun je dat lezen? Ik kan in Nederland zo ontzaglijk moe worden: het is hier nooit hetzelfde, altijd laag over laag, binnen honderd meter zie je vaak al duizelingwekkende veranderingen en andere systemen. Daarom moet ik regelmatig weg uit dit land, naar een plaats waar het landschap kilometers lang eenduidige informatie geeft.’

Jeroen van Westen is een kunstenaar van het verzamelende soort, een meer dan wetenschappelijke onderzoeker. Hij kiest een terrein – vaak letterlijk, maar het kan ook de geschiedenis van de gans zijn, het ontstaan van het Nederlandse landschap of kartografie door de eeuwen en culturen heen – begint met kijken en lezen en slaat even hardnekkig als inventief aan het inventariseren en rangschikken. Hij kiest een weidse variatie aan invalshoeken en verheft het ordenen en documenteren zelf tot kunst. Veel van zijn projecten legt hij vast in kunstenaarsboeken, die hij en passant gebruikt om de grenzen van het boek te onderzoeken.

‘Een boek is een reeks van betekenisvolle tekens in een betekenisvolle volgorde in een betekenisvolle vorm’. Van het boek benadrukt hij de tastbaarheid en stelt hij aard, volgorde en presentatie van de informatie ter discussie. Dat kan leiden tot het verlaten van de vertrouwde boekvorm. Essentieel is dat hij daarbij juist niet (of niet alleen) kiest voor de relaties van oorzaak en gevolg en, in het verlengde daarvan, het gebruikelijke lineaire karakter van een boek ondermijnt. ‘Andere culturen hebben vormen van het boek ontwikkeld die daaraan ontsnappen, vaak omdat ze een wereldbeeld hebben dat daaraan ontsnapt.’

Litanie en dialoog

Het project *Ornithologie: Schaduwen* (1996), waarin Van Westen samenwerkte met de Amerikaanse fluitist Michael Pestel, is een grafsteen voor zesennegentig vogelsoorten die uitgestorven zijn tussen 1600 en 1980. Het is gaandeweg uitgegroeid tot een complex van expressiemiddelen: kunstwerken, wandelingen, documenterende artikelen, performances, taal, muziek, voordracht, beschouwingen, een installatie, action painting en een optreden van de Kanary Grand Band. De presentatie van *Ornithologie: Schaduwen* speelde zich af op vier plaatsen in Nederland waar vogels een bijzondere rol spelen en viel uiteen in vier delen: De taal van de natuur (De Weerribben, Ossenzijl), De taal van de wetenschap (Het Fries natuurmuseum, Leeuwarden), De taal van de cultuur (Vogelpark Avifauna, Alphen aan den Rijn) en De taal van de kunst (Het Apollohuis, Eindhoven). Vier manieren om een vogel tegemoet te treden. In Avifauna, ooit opgericht om te voldoen aan de vraag naar fraai gekleurde veren voor dameshoeden, verleidde Pestel met zijn fluiten neushoornvogels en kookaburra's tot luidruchtige gesprekken.

Ornithologie: Schaduwen werd een litanie voor dode en bedreigde vogels, maar tegelijkertijd een muzikale en vrolijke dialoog, en een afgenomen hoed voor de plaats die vogels hebben veroverd in ons bestaan en de sporen die ze nalaten. Zo bezien is de apocalyptische visie die cultuurfilosoof Eric Bolle in het begeleidende boekje optekende ('Bij Van Westen en Pestel staat alles nog één keer op voordat het verdwijnt') te eenzijdig. Naast de herinnering aan een vervlogen presentatie heeft het project zijn weerslag gekregen in de boeken die Van Westen ter plekke maakte: bladen met impulsieve tekeningen van de uitgestorven vogels, telkens volgens een andere ordening.

Palimpsest

'Ik wil werken met het landschap, daarop ingaan en lagen blootleggen. Ik ben tegen *land art*, voorzover dat autonome kunst op een willekeurige plaats is. Bij Almere staat de *Groene kathedraal* van Marinus Boezem: een verzameling bomen, aangeplant volgens de zuilen in de plattegrond van de kathedraal van Reims. Ik vind het helemaal geen slecht kunstwerk, maar het zou overal kunnen staan, dat is wat me er niet aan bevalt.'

Niet ver van deze kathedraal werkt Van Westen aan het project *Van palimpsest naar archief, Het verlangen naar een geheugen voor een maagdelijk landschap*. Een palimpsest is een afgekrabt stuk perkament dat opnieuw beschreven is; palimpseststructuur is de geologische term voor een structuur van metamorfe gesteenten waarin resten van de oorspronkelijke structuur te herkennen zijn. Onder het tracé van rijksweg A27 bij Almere zijn de resten van een zesduizend jaar oud jachtkamp opgegraven. Dat overblijfsel uit de midden-steentijd maakt deel uit van het inwendig geheugen van het landschap. Tegenover dat 'zintuiglijke perspectief', de participerende, directe ervaring, stelt Van Westen het 'instrumentele perspectief': kennis van buitenaf toegankelijk maken door ervaringen van anderen bij elkaar te brengen. Bijvoorbeeld in bibliotheken en archieven. In Drente speurde Van Westen naar de handtekening die het riviertje de Runde heeft achtergelaten in de Emmer veenkoloniën. De Runde stroomde ooit door het hoogveengebied, maar na afgraving verdwenen moeras en rivier. In het afgegraven veen kan die signatuur weer leesbaar worden gemaakt, om zo het nieuw ontstane cultuurlandschap van meer profiel en identiteit te voorzien; vanuit het standpunt van de huidige beschouwer dan. Een andere herinnering van het landschap vormt de inventarisatie van de maaginhouden van veenlijken.

'Ik verdedig alleen de belangen van het landschap', zegt Jeroen van Westen. En daarmee van het verleden. Hij presenteert wat is, maar zich niet opdringt en geeft de zwijgzame geschiedenis een stem. Die doorklinkt in en na onze tijd.

De uitspraken zijn ontleend aan een gesprek met Jeroen van Westen op donderdag 6 februari 1997.

'Schilderen en taal (geschreven of gedrukt) hebben beide een eindeloosheid in zich die voor aarzelende, overwegende, gravende geesten van een afschrikwekkende diepte is. Nooit komt er een einde dat niet meer gewijzigd, verbeterd, gepreciseerd, in een andere verhouding, in meer lagen 'verteld' kan worden. Aan een etsplaat komt een eind, een tekening is op een bepaald punt onleesbaar en ver daarvoor in ieder stadium tot op zekere hoogte af. Het gesproken woord vervliegt, geluid verwaait, fotografie blijft. Ziedaar nog een antwoord dat ik jullie tijdens het gesprek schuldig bleef. Daarom is fotografie zo zwaar; een moment bestaat eeuwig voort. Het is die onverbiddelijke mooimaker (zelfs een gekreukte, door de tijd bruinegevlekte foto laat ons wegzijgen in mijmeringen vol gesnotter) waar Susan Sontag ook over heeft geschreven in het enige boek over fotografie dat werkelijk van belang is. Verder nooit lezen over fotografie, maar kijken, kijken, kijken en als je het lef hebt doen. Ik heb meer lef gekregen, schilder, fotografeer en gebruik taal als beeldverwekker daar waar schilderen, fotograferen zwakker zijn als betekenisdragers ten opzichte van taal als betekenisverlener.'

Jeroen van Westen - *Leesteken Vinexlocatie Delfgauw*

